

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai
Gedimino pr. 30/1, Vilnius

2008-04-15

Nr. _____

DĖL PARTNERYSTĖS TEISINIŲ SANTYKIŲ REGULIAVIMO

Vadovaujantis LR teisingumo ministerijos pateikta užduotimi tyrimui, pateikiame akademinę išvadą dėl nurodytų partnerystės teisinių santykių reguliavimo alternatyvų. Rengiant šią išvadą dalyvavo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės ir civilinio proceso katedros dėstytojai: prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas, doc. dr. Vytautas Mizaras ir dr. Saulius Aviža.

Užduotyje dėl tyrimo buvo nurodomos trys alternatyvos. Pirmosios partnerystės teisinių santykių reguliavimo alternatyvos esmė - pripažinimas Civilinio kodekso (toliau – CK) trečiosios knygos XV skyriaus, kuriame reglamentuojami bendro gyvenimo neįregistravus santuokos (partnerystės) teisiniai santykiai, netekusiu galios. Antroji alternatyva - privalomo partnerystės registravimo panaikinimas ir trečioji alternatyva - privalomo partnerystės registravimo įtvirtinimas.

Pirmajai užduotyje nurodytai alternatyvai iš esmės nepritartina, todėl ji pagal pateiktus klausimus nebus analizuojama, juolab, kad ir klausimai yra orientuojami į vieną iš galimų partnerystės teisinių santykių reguliavimo modelių. Kad būtų CK trečiosios knygos XV skyrius pripažintas netekusiu galios, nepritartina dėl toliau nurodomų argumentų.

Pirmiausiai, atkreiptinas dėmesys į tai, kad būtų žalingas reiškinys, jeigu teisė, kaip socialinė vertybė, nereaguotų į visuomeninius santykius, susiklostančius realiame gyvenime, o taip pat į šių santykių dalyviams reikalingą teisinę apsaugą. Savaimė akivaizdu, kad net istoriškai vertinant, jau nekalbant apie dabartinį pastarųjų kelių dešimtmečių laikotarpį, yra situacijų, kai asmenys gyvena nesudarę santuokos ir jų faktinio elgesio turinys atitinka šeimos gyvenimo sampratą. XX a. aštuntajame dešimtmetyje Vakarų Europoje gyvenimas nesusituokus tapo vis populiarsnis, todėl, kaip rodo kitų valstybių teisėkūra, buvo priimamos specialios teisės normos, skirtos šeimos santykius sukūrusių, bet santuokos neįregistravusių asmenų bei jų nepilnamečių vaikų teisių apsaugai. Pateiksime pavyzdžių, kaip tai atrodė tam tikrose valstybėse: 1973 m. Švedijoje buvo priimtas Nesusituokusių sugyventinių bendro būsto įstatymas (pakeistas 1987 m. Sugyventinių (bendro būsto) įstatymu), 1998 m. priimtas Ispanijos Katalonijos provincijos Stabilių porų įstatymas, vėliau vienokia ar kitokia forma šie santykiai pradėti reguliuoti ir kitose valstybėse. Taigi, matome, kad bendrai šeimos gyvenimą gyvenančių asmenų turtiniai santykiai neįregistravus santuokos tapo teisiškai reguliuojami. Pradėjo formotis moderniosios partnerystės, kaip dviejų kartu gyvenančių nesusituokusių asmenų, siekiančių sukurti šeimos santykius, sąjungos, samprata, bei imta suprasti, kad tokiems santykiams taip pat reikalinga teisinė apsauga. 1996 m. Europos Sąjungos valstybėse atliktas tyrimas parodė, kad labiausiai paplitęs gyvenimas nesusituokus Šiaurės šalyse – Danijoje, Švedijoje, Suomijoje, taip pat Prancūzijoje. Vidutinio lygio partnerystės paplitimas nustatytas Olandijoje, Belgijoje, Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje ir

Austrijoje. Mažiausiai populiarus gyvenimas nesusituokus Pietų Europos šalyse bei Airijoje, kur kartu gyvenantys asmenys sudaro labai nedidelę visuomenės dalį¹. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad nors bažnyčios požiūris į partnerystę (kohabitaciją) iš esmės visą laiką buvo neigiamas, vis dėlto ir bažnyčia, nors ir smerkdama, reaguoja į realiai egzistuojančius partnerystės santykius. Pavyzdžiui, 1999 m. JAV Katalikų bažnyčios vyskupų komitetas konferencijoje, skirtoje santuokai ir šeimai, pripažino, kad šiuolaikinėje visuomenėje gyvenimas nesusituokus yra neišvengiamas faktas ir būtina diskutuoti šiuo klausimu. Be to, buvo nuspręsta vengti iki tol paplitusių kraštutinių gyvenimo nesusituokus bažnyčios vertinimų dėl tokio elgesio pasmerkimo bei kohabitacijos fakto ignoravimo dviejų asmenų santykiuose².

Pripažindamas šeimos formų įvairovę šiuolaikinėje visuomenėje, Europos Tarybos Ministrų Komitetas 1994 m. lapkričio 22 d. priėmė rekomendaciją „Dėl nuoseklios ir integruotos šeimos politikos“. Šiame dokumente buvo pabrėžta, kad šeima lieka fundamentaliu visuomenės vienetu ir turi daugiausia įtakos visuomenės socializacijos procese. Tačiau šeimos politika turi atsižvelgti į šeimos formų įvairovę ir jų specifinius poreikius. Todėl šeimos teisė negali nereaguoti į šiuos pokyčius visuomenėje, o tokie pokyčiai teisėje apibūdinami kaip perėjimas nuo statuso į susitarimą ir santykius. Taigi, buvo pripažinta, kad šiuolaikinėje visuomenėje egzistuoja ne viena šeimos forma. Europos Žmogaus Teisių Teismas jau gerokai anksčiau pasisakė kai kuriais šeimos teisės klausimais. 1979 m. byloje *Marckx v. Belgija*, teismas išaiškino Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje vartojamą šeimos gyvenimo sąvoką. Buvo nurodyta, kad Konvencijos 8 straipsnis, garantuodamas teisę į šeimos gyvenimo gerbimą, vienodai traktuoja oficialias ir neoficialias šeimas, ir 8 straipsnis taikomas šeimos gyvenimui abiejų formų šeimų atžvilgiu. 1994 m. byloje *Keegan v. Airija* Europos žmogaus teisių teismas patvirtino, kad Konvencijos 8 straipsnyje vartojama šeimos gyvenimo sąvoka gali apimti ir *de facto* šeimos santykius, atsirandančius ne santuokos pagrindu, o 1997 m. byloje *X, Yv Z v. Jungtinė Karalystė* nurodė nemažai faktorių, kurie galėtų patvirtinti *de facto* šeimos santykius: (i) ar pora gyvena kartu; (ii) jų santykių trukmė; (iii) bendri vaikai; (iv) išpareigojimų vienas kitam pobūdis ir kt. Taip pat pažymėtina, kad Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 9 straipsnis įtvirtina ne tik teisę tuoktis, bet ir atskirą teisę sukurti šeimą.

Reziumuojant galima teigti, jog Lietuvoje neturėtų būti atsisakoma pirminio įstatymų leidėjo ketinimo reguliuoti partnerystės civilinius teisinius santykius. CK skyriaus, kuriame numatytos šiuos santykius reguliuojančios teisės normos, pripažinimas negaliojančiu būtų žingsnis atgal, liktų neįvertintos šiuolaikinės šeimos teisės tendencijos, realūs šeimos gyvenimo formų pliuralizacijos reiškiniai, o svarbiausiai, kaip minėta, būtų ignoruojami šie visuomeniniai santykiai, ir jų dalyvių interesams nebūtų suteikiama geresnė teisinė apsauga.

Vertinant lyginamuoju aspektu, įvairiose valstybėse partnerystės teisinis reglamentavimas skiriasi. Skiriasi partnerystės teisinių santykių atsiradimo momentas, reikalavimai subjektams, kuriems taikomos kohabitaciją reglamentuojančios normos, registravimo procedūros, įstatymų taikymo apimtis. Remiantis šiais kriterijais Europos valstybėse egzistuojančias nesantuokines kartu gyvenančių asmenų teisinės apsaugos formas galima išskirti į tokias pagrindines rūšis: 1) partnerystė pagal įstatymą; 2)

¹ Žr. <http://www.pop.psu.edu>.

² Žr. <http://www.dnu.org/news/newspaper/oct99/marriage.html>.

pasirenkamoji partnerystė; 3) registruota civilinė sutartis; 4) registruota partnerystė; 5) šeimos formos, paremtos ne seksualiniais ryšiais. Kadangi pateiktoje užduotyje buvo nurodomos dvi partnerystės reguliavimo alternatyvos, todėl toliau pagal užduotyje nurodytus klausimus analizuosime *partnerystę pagal įstatymą ir registruotą partnerystę*.

Pirmasis klausimas - kuri iš nurodytų teisinio reguliavimo alternatyvų (praktiniu požiūriu, atsižvelgiant į visuomenėje egzistuojančius partnerystės santykius) būtų tinkamiausia partnerystės teisiniam reguliavimui?

Atsakymas į klausimą dėl tinkamiausios partnerystės santykių teisinio reglamentavimo alternatyvos turi būti grindžiamas tokio teisinio reglamentavimo paskirtimi.

Partnerystė pagal įstatymą yra toks faktinis vyro ir moters gyvenimas, kai tokie bendro gyvenimo faktiniai santykiai patys savaime be jokių formalumų sukelia teisinių padarinių. Faktiškai kartu gyvenantys asmenys įgyja teisinį sugyventinių statusą automatiškai pradėdami kartu gyventi. Šios partnerystės reguliavimo alternatyvos svarbiausi privalumai yra tokie: pirma, partneriams nereikia atlikti jokių formalumų, pavyzdžiui, registruoti savo bendro gyvenimo fakto, antra, bendrai gyvenančio nesusituokus asmens (sugyventinio) statuso įgijimas nepriklauso nuo kito sugyventinio valios – sugyventinio statusas įgyjamas pradėjus kartu gyventi ir/ar atsiradus kitiems įstatyme numatytiems juridiniams faktams (pvz., ir toliau turėtų būti išsaugomas realumo kriterijus, t. y. partneriai turi kartu išgyventi ne mažiau kaip vienus metus). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad toks partnerystės reguliavimas buvo siūlytas pirminiame naujojo Lietuvos CK projekto variante, tačiau toliau, jau svarstant CK projektą valstybės institucijose ir susidūrus su aršia paties partnerystės instituto kritika pasirinktas kompromisinis – registruotos partnerystės variantas (bet, kaip toliau bus nurodoma, toks variantas Lietuvos situacijoje yra sunkiai objektyviai paaiškinamas). Bet, kaip parodė reali situacija, toks modelis nepasiteisino, kadangi per beveik septynerius metus nuo kodekso įsigaliojimo taip ir nebuvo sugebėta priimti partnerystės registravimo tvarką reguliuojančio įstatymo. Tai savaime sąlygoja teisinio reguliavimo spragą, nes CK trečiosios knygos XV skyrius kol kas negalioja, o, minėta, faktiškai egzistuojančių bendro gyvenimo nesusituokus santykių dalyvių interesams netaikoma tinkama teisinė apsauga.

Registruotos partnerystės ypatumas yra tas, kad sugyventiniai įgyja partnerių teisinį statusą tik, jeigu jie savo bendro gyvenimo faktą įregistravo įstatymų nustatyta tvarka. Ši kohabitacijos forma daugelyje Europos valstybių skirta tos pačios lyties asmenų gyvenimui kartu įteisinti. Tos pačios lyties asmenų registruota partnerystė reglamentuota daugelyje valstybių: Danijoje (1989 m.), Norvegijoje (1993 m.), Švedijoje (1994 m.), Islandijoje (1996 m.), Olandijoje (1998 m.), Vokietijoje ir Suomijoje (2001 m.). Pažymėtina, kad Olandijos Registruotos partnerystės įstatymas įtvirtina ne tik tos pačios lyties asmenų registruotą partnerystę, bet suteikia galimybę skirtingų lyčių poroms įregistruoti partnerystę, kaip alternatyvą santuokai. Bet pažymėtina, kad siūlant šio įstatymo projektą registruotos partnerystės institutas buvo numatytas tik tos pačios lyties asmenims, vėliau buvo nuspręsta, kad partnerystės institutas turi būti, kiek įmanoma, priartintas prie santuokos, o lygybės ir nediskriminavimo argumentas nulėmė, kad institutas tapo taikomas tiek tos pačios, tiek skirtingų lyčių asmenims. Tokio reglamentavimo tikslas buvo ne tik priešingų lyčių poroms suteikti tokias pačias teises kaip ir tos pačios lyties, bet ir pabrėžti, kad partnerystės institutas skirtas apsaugoti emocinius santykius, neatsižvelgiant į asmenų

lytį³. Olandija yra vienintelė pasaulyje valstybė, kuri įtvirtinusi partnerystės registravimą ir skirtingos lyties asmenims, tačiau, kaip matome, taip yra dėl labai šiai jurisdikcijai būdingų priežasčių, kurios visai nesusijusios su partnerių turtinių interesų apsauga, o susijusios su lyčių lygybės principu ir nediskriminacija. Todėl Lietuvai, kuri nepripažįsta partnerystės tarp tos pačios lyties asmenų, įtvirtinti registruotą partnerystę tarp skirtingos lyties asmenų nėra objektyvių priežasčių. Taip pat reikia pažymėti, kad, kaip rodė 2004 m. vasario 24 d. LR Seime įregistruotas Partnerystės (bendro gyvenimo neįregistruvus santuokos) įstatymo projektas, registruotos partnerystės atveju šis institutas ypač priartėja prie santuokos instituto, kadangi beveik išnyksta esminis procedūrinis skirtumas – registracija, turinti konstatuojamąją reikšmę. Atsiradus tokiam formalizavimui, ir partnerystės institutui priartėjus prie santuokos instituto, neabejotinai kils klausimas, kokia prasmė nesuteikti iš esmės panašios ar netgi tokios pačios teisių apsaugos partneriams, kaip ir sutuoktiniams, įskaitant ir tam tikrus asmeninių teisių atvejus, paveldėjimo klausimus ir pan. Tačiau partnerystės reguliavimas Lietuvoje galėtų būti visiška alternatyva santuokai ta prasme, jog išnyktų esminiai skirtumai tarp šių dviejų šeimos gyvenimo santykių atsiradimo juridinių faktų, tik tada, jeigu būtų tam akivaizdus politinis pritarimas. Kol tokio politinio pritarimo nėra, partnerystės institutas nelaikytinas alternatyva santuokai, o tai reiškia, kad nėra prasmės įtvirtinti registruotą partnerystę.

Kita vertus, negalima ignoruoti registruotos partnerystės modelio praktinio patogumo aspektu. Partnerystės santykių egzistavimas tarp dviejų skirtingos lyties asmenų reiškia glaudaus ryšio tarp jų buvimą, todėl tretieji asmenys tam tikrais atvejais gali būti suinteresuoti žinoti apie tokį ryšį. Tai gali būti svarbu tiek privatinei, tiek viešajai teisei. Kitaip tariant, suvokiant praktinį patogumą tik tokiu aspektu, kad partnerystės santykių egzistavimo išviešinimas yra pagrindinė partnerystės registravimo funkcija, tai registravimo sistema šį kriterijų atitiktų. Tačiau toks partnerystės santykių reglamentavimo suvokimas iškreiptų jų reglamentavimo prasmę. Šie santykiai privalo būti reglamentuojami visų pirma siekiant užtikrinti partnerių tarpusavio santykių aiškumą bei stabilumą, siekiant išvengti silpnesniojo partnerio diskriminavimo ir jo turtinių bei asmeninių neturtinių teisių pažeidimo, o taip pat partnerių nepilnamečių vaikų teisių bei teisėtų interesų apsaugą. Be to, klaidinga būtų manyti, kad tokia registravimo sistema gali efektyviai užtikrinti trečiųjų asmenų teisių apsaugą – registracijai esant savanoriškai, asmenys, turintys tikslą neatskleisti partnerystės santykių prieš trečiuosius asmenis, tiesiog vengs partnerystės santykių išviešinimo, t.y. registravimo. Todėl praktinio patogumo požiūriu privalomo registravimo sistema neturi aiškaus pranašumo prieš antrąją alternatyvą – partnerystę pagal įstatymą. Taip pat pažymėtina tai, kad registruota partnerystė neužtikrintų teisės taikymo aiškumo, kadangi tokiu atveju vis tiek išliktų akivaizdi teisinio reglamentavimo spraga šeimos teisės aspektu – kaip minėta, teisiškai santykiai tarp asmenų, faktiškai gyvenančių šeimos gyvenimą, būtų reglamentuoti tik bendrųjų daiktinės teisės bei prievolės teisės normų ir bendrųjų šeimos teisės normų kaip bendro gyvenimo neįregistruotų asmenų. Todėl galima daryti išvadą, kad trečioji teisinių santykių alternatyva – registruota partnerystė - yra orientuota į tokius partnerystės santykius, kuriuose abu partneriai tiek teisinio išprusimo, tiek ekonomine prasme yra pajėgūs apginti savo interesus ir be galėjimo pasiekti susitarimą dėl pačios partnerystės registravimo, būtų pajėgūs apginti savo turtinius interesus sudarant atitinkamus susitarimus su kitu partneriu. Reikia pažymėti, kad toks vertinimas neatitiktų realiai visuomenėje egzistuojančių santykių ir apimtų tik dalį faktinio

³ Žr. FORDER, C. European Models of Domestic Partnership Laws: The Fields of Choice? *Canadian Journal of Family Law*, 2000 (prieiga per internetą <http://www.nexis.com>).

gyvenimo kartu santykių. Kaip ir buvo minėta, pagrindinis partnerystės santykių reglamentavimo tikslas yra skirtas apsaugoti silpnesniąją šio santykio pusę bei nepilnamečius vaikus. Preziumuojant, kad kiekvienas iš partnerių yra pakankamai pajėgus pats apginti savo teises ar interesus, pavyzdžiui, sudarydamas sutartis, būtų kvestionuotinas teisinio reglamentavimo poreikis. Tuo tarpu kaip ir santuoka pagrįstuose šeimos santykiuose teisinis reglamentavimas ir teismų praktika yra orientuota į silpnesniojo sutuoktinio teisių apsaugą, taip ir partnerystės santykių reglamentavime priimtinausias visuomenėje egzistuojančių partnerystės santykių prasme būtų toks reglamentavimas, kuris būtų nukreiptas į faktiškai egzistuojančius, bet nebūtinai formaliai išviešintus, partnerystės santykius.

Apibendrinant, teigtina, kad partnerystės pagal įstatymą variantas yra Lietuvai tinkamesnis.

Antrasis klausimas - kokios pasirinktos teisinio reguliavimo alternatyvos galimos neigiamos pasekmės?

Partnerystės pagal įstatymą reguliavimas teisiškai veiksmingas yra tada, kai abu sugyventiniai yra sąžiningi ir neneigia partnerystės fakto. Jeigu vienas iš sugyventinių neigtų partnerystės faktą, kitas būtų priverstas kreiptis į teismą ir įrodinėti partnerystės faktą teismo tvarka. Kita vertus, matyt, neįmanoma išvengti teisinių situacijų, dėl kurių nekiltų ginčų, kaip neįmanoma išvengti ir nesąžiningų visuomeninių santykių dalyvių, kurie iš esmės panašiai, kaip minėta, galėtų trukdyti sklandžiai egzistuoti ir registruotos partnerystės modeliui. Be to, net ir esant registruotai partnerystei, neįmanoma būtų išengti situacijų, kai reikėtų kreiptis į teismą, jeigu vienas iš partnerių vengtų registruoti partnerystę.

Vertinant registruotos partnerystės modelį galima būtų išskirti tokius neigiamus teisinio reguliavimo padarinius

Pirma, teisinių santykių reglamentavimas išlieka ydingas, nes atsiranda teisinio reglamentavimo spraga – santykiai, atsirandantys dviem skirtingos lyties asmenims gyvenant šeimos gyvenimą, lieka teisiškai nereglamentuoti. Tokiu būdu nėra įgyvendinamas partnerystės santykių teisinio reglamentavimo tikslas, t.y. siekis apsaugoti silpnesniojo partnerio bei nepilnamečių vaikų teises bei teisėtus interesus.

Antra, pasirinkus trečiąją partnerystės santykių reglamentavimo alternatyvą nebūtų išspręstos tos problemos, kurios šiandien egzistuoja sprendžiant tokio pobūdžio ginčus. Sugyventinių ar vieno iš jų įpėdinių ginčai dėl bendro turto sukūrimo, ginčai dėl bendro turto panaudojimo, įskaitant turto suvaržymus, kai sugyventiniai turi nepilnamečių vaikų ir toliau liktų nereguliuoti specialių teisės normų bei turėtų būti sprendžiami vadovaujantis bendromis daiktinės teisės bei prievolių teisės normomis, kurios neužtikrina, kad būtų atsižvelgta į šeimos santykių specifiką.

Trečia, šalių valios autonomijos akcentavimas registruotos partnerystės atveju sudaro galimybes vienam iš partnerių piktnaudžiauti susiklosčiusia situacija. Faktiškai atsirandančių partnerystės santykių pradžioje paprastai egzistuoja bendras sutarimas tarp sugyventinių. Nesant tarpusavio konflikto, paprastai nėra skubama formalizuoti savo santykių sutartimis. Tuo tarpu kilus konfliktui sugyventinis, kuriam turtinių ar neturtinių teisių prasme būtų nepalankus tarpusavio santykių formalizavimas, tokio formalizavimo galėtų vengti. Pažymėtina tai, kad reglamentuojant šeimos teisinius santykius šalių valios autonomija yra ribojama nepriklausomai nuo to, ar asmenys yra susituokę, o tam tikrų

teisinių padarinių atsiradimas yra galimas nepriklausomai nuo to, ar asmenys, pavyzdžiui, tėvai, sutuoktiniai, yra išreiškę savo pritarimą tokiems teisiniams padariniams atsirasti. Todėl sistemiskai vertinant šeimos santykių reglamentavimą, prioriteto teikimas šalių valios autonomijos principui prieštarautų bendriesiems šeimos teisinių santykių reglamentavimo principams.

Ketvirta, suteikiant registracijai teisę sukuriančio juridinio fakto reikšmę ir atmetant galimybę pripažinti faktiškai susiklosčiusius santykius, atsiranda paskata piktnaudžiauti nesažiningam sugyventiniui. Toks sugyventinis, žinodamas, kad teisiniai padariniai neatsiras, jei jis savanoriškai neišreikš valios įregistruoti partnerystę, gali vengti partnerystės registravimo ar ją atidėlioti. Tokiu būdu nebus užtikrinamas partnerystės santykių išviešinimas. Tuo tarpu, jeigu teisiniai padariniai atsirastų asmenų bendram gyvenimui atitinkant tam tikrus kriterijus nepriklausomai nuo registracijos, nebūtų pagrindo vengti tokios registracijos (išviešinimo), turint tikslą išvengti padarinių.

Penkta, trečiųjų asmenų interesas remtis partnerystės faktu, išviešintu savanoriškai arba konstatuotu dėl įstatyme numatytų požymių buvimo (pavyzdžiui, kreditoriams nustatant interesų konfliktą, teisėsaugos institucijoms, kitoms valstybės institucijoms ir pan.) gali būti įgyvendintas tik iš dalies. Akcentuojant tik savanorišką partnerystės registraciją yra eliminuojama galimybė panaudoti šį faktą prieš jo išviešinimo vengiančius asmenis.

Šešta, jau minėta, privalomas partnerystės registravimas, ypač tuo atveju, jeigu būtų išplėstas reguliuojamų santykių ratas, faktiškai priartintų partnerystės sampratą prie santuokos, taip sudarydamas galimybę egzistuoti dviem iš esmės identiškiems institutams. Teisinio reglamentavimo sistemiskumo bei nuoseklumo prasme tai būtų ydinga, nes abu institutai iš esmės atliktų tą pačią funkciją. Be to, toks reguliavimas neatitiktų ir dominuojančios politinės nuostatos – partnerystė neturėtų būti alternatyva santuokai.

Trečiasis klausimas - kokias (kokių) teisės aktų nuostatas reikėtų keisti (tobulinti) pasirinktos teisinio reguliavimo alternatyvos atveju?

Jeigu būtų atsižvelgiama į pirminį Civilinio kodekso rengėjų ketinimą ir pritarta partnerystės pagal įstatymą modeliui, reiktų padaryti minimalius CK pakeitimus: pirma, pakeisti CK 3.229 straipsnį, jame išbraukiant žodžius „įregistravę savo partnerystę įstatymų nustatyta tvarka“. Šis straipsnis turėtų būti formuluojamas taip: „Šio skyriaus normos nustato turtinius santykius tarp vyro ir moters, kurie bendrai gyvena ne mažiau kaip vienerius metus neįregistravę santuokos (sugyventiniai), turėdami tikslą sukurti šeiminius santykius“. Taip pat reiktų pakeisti CK 2.19 straipsnį, pripažįstant šio straipsnio 9 punktą netekusiu galios. Dėl to reiktų atitinkamai pakeisti ir CPK 444 straipsnio 2 dalies 3 punktą, išbraukiant žodį „partnerystės“. Civilinio proceso kodekso pildyti atskirai nereiktų, nes, esant ginčui dėl partnerystės juridinio fakto nustatymo būtų taikomos ypatingosios teisenos normos, o, žinia, jog juridinių faktų, kurie gali būti nustatomi teismo ypatingosios teisenos tvarka, baigtinio sąrašo įstatymas nepateikia (CPK 444 str. 2 d. 9 p.). Tokiai pozicijai, net jeigu galėtų ir registruota partnerystė, jau yra pritariama ir ligšiolinėje doktrinoje⁴.

Pasirinkus trečiąją partnerystės teisinių santykių reglamentavimo alternatyvą, tačiau išsaugant Civiliniame kodekse įtvirtintą nuostatą, pagal kurią partnerystės registravimo

⁴ Žr. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. Civilinio proceso teisė. II tomas, vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005, p. 401-402.

tvarką reglamentuoja kiti įstatymai, šios alternatyvos įgyvendinimui būtų būtinas tokio įstatymo priėmimas. Registravimo tvarkos nustatymas taip pat galėtų būti įtrauktas ir į Civilinį kodeksą, papildant atitinkamus jo straipsnius. Bet kokiu atveju reikėtų nustatyti: (i) registravimą atliekančią instituciją; (ii) registravimo procedūrą, įskaitant prašymų padavimo tvarką, materialijų sąlygų partnerystei įregistruoti patikrinimo tvarką, partnerystės registravimo procesą ir jos įregistravimo įtraukimo į apskaitą tvarką; (iii) partnerystės apskaitos tvarką, įskaitant duomenų suteikimo tretiesiems asmenims pagrindus, sujungimą su kitais registraais; (iv) partnerystės pripažinimo negaliojančia pagrindus bei teisinius padarinius. Kaip minėta, kai kurie iš šių klausimų gali būti reglamentuojami panašiai kaip ir santuokos atveju. Ši teiginį patvirtina ir jau minėtojo 2004 m. vasario 24 d. LR Seime įregistruoto Partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projekto nuostatos.

Ketvirtasis klausimas - ar pasirinkus vieną iš siūlomų alternatyvų, reikėtų plėsti sugyventinių teisinių santykių reguliavimo apimtį (vaiko kilmės nustatymas, papildomų teisių sugyventiniams nustatymas)?

Kadangi šios išvados rengėjų pozicija yra tokia, jog partnerystė neturėtų būti alternatyva santuokai, todėl pasirinkus partnerystę pagal įstatymą, turėtų būti išlaikoma ta pati šių santykių reguliavimo koncepcinė esmė – partnerystės institutas šeimos teisėje yra skirtas reguliuoti iš esmės tik kai kuriuos turtinius sugyventinių santykius, išlaikant esminius skirtumus tarp partnerystės ir santuokos. Paminėsime svarbiausius civiline teisine prasme egzistuojančius skirtumus: (i) minėta, skirtingai negu, kad sutuoktinių atveju, CK reglamentuoja tik kai kuriuos partnerių tarpusavio turtinius santykius ir nereglamentuoja jų asmeninių neturtinių tarpusavio santykių; (ii) partneriai neturi tarpusavio išlaikymo pareigos; (iii) kitaip negu, kad santuokos atveju, neatsiranda bendroji jungtinė partnerių nuosavybė, - jų turtiniai santykiai reglamentuojami pagal specialiąsias CK 3.230–3.235 str. normas ir bendrosios dalinės nuosavybės taisyklės (CK 4.72–4.90 str.); (iv) partneriai neturi paveldėjimo teisių (pavyzdžiui, vienam partneriui mirus pergyvenęs partneris turi teisę paveldėti tik pagal testamentą); (v) partnerystės atveju tėvystės prezumpcija netaikoma, todėl vaiko, gimusio partneriams, tėvo tėvystė turi būti pripažinta ar nustatyta įstatymo tvarka (CK 3.141–3.148 str.); (vi) skiriasi įvaikinimo teisės: sutuoktiniai turi teisę įvaikinti (CK 3.210 str. 2 d.), o partneriai tokios teisės neturi (CK 3.210 str. 3 d.); (vii) partneriai neturi teisės pasirinkti kito partnerio pavardę; (viii) partneriams netaikomas gyvenimo skyrium institutas. Šie skirtumai turėtų ir toliau egzistuoti tarp sutuoktinių ir partnerių statuso.

Jeigu būtų pasirinkta registruotos partnerystės reguliavimo alternatyva, ir, jeigu, būtų reguliuojami aukščiau mūsų paminėti aspektai, atsižvelgiant į tokią griežtą partnerystės santykių atsiradimo reglamentavimą, būtų svarstyta, ar teisinis reglamentavimas neturėtų apimti ir tam tikrų asmeninių neturtinių teisių bei pareigų. Tais atvejais, kai asmenys sutinka registruoti partnerystę, nepriklausomai nuo to, ar registracija yra privalomas elementas partnerystės santykių atsiradimui, jie išreiškia rimtą ketinimą įsipareigoti kito partnerio atžvilgiu, o taip pat savo pasirengimą prisiimti tuos padarinius, kurios atsiranda dėl bendro šeimyninio gyvenimo, įskaitant ir vaikų gimimą. Todėl partnerystės registravimas ir ketinimas bei pasirengimas prisiimti atsakomybę dėl bendro gyvenimo gali būti pagrindu svarstyti galimybę plėsti teisinį reglamentavimą šiais aspektais: (i) prezumpcijų taikymas nustatant vaikų kilmę iš tėvų; (ii) tėvų turtinių ir asmeninių neturtinių teisių įgyvendinimas nepilnamečių vaikų atžvilgiu. Be šių aspektų, taip pat gali būti keliamas klausimas ir dėl platesnio turtinių santykių reglamentavimo

suteikiant kiekvienam iš partnerių daugiau teisių į kito partnerio įgyjamą turtą partnerystės metu. Tačiau pažymėtina tai, kad pernelyg didelis partnerių tarpusavio santykių ir santykių tarp jų ir jų nepilnamečių vaikų reguliavimo sferos išplėtimas, minėta, iš esmės reikštų teisinio reguliavimo skirtumą (ir padarinių) tarp santuokos ir partnerystės išnykimą. Todėl dviejų, savo turiniu iš esmės analogiškų, institutų egzistavimas teisės sistemoje būtų iš esmės perteklinis. Būtina akcentuoti tai, kad partnerystės institutas istoriškai pagal savo prigimtį yra teisinė priemonė, skirta suteikti racionaliai būtiną teisinę apsaugą faktiškai šeimos gyvenimą gyvenantiems, tačiau santuokos nesudariusiems asmenims.

Penktasis klausimas - ar aiškus ir pakankamas šiuo metu nustatytas sugyventinių turto teisinio režimo reguliavimas?

Pažymėtina, kad valstybėse, kurios numato partnerystės pagal įstatymą reguliavimo modelį, sugyventinių turtiniai santykiai reguliuojami gerokai siauriau, nustatant specifinį teisinį režimą tik bendrai jų įgytam ar naudojamam turtui, o valstybės, kurios įteisina registruotą partnerystę tos pačioms lyties asmenims kaip adekvatų priešingų lyčių asmenų santuokai institutą (Vokietija, Danija), suteikia beveik tokias pačias teises kaip ir santuokos atveju. Partnerystės pagal įstatymą atveju turtiniai santykiai reguliuojami minimaliai būtent dėl to, kad nereikalaujama jokios registracijos ir siekiama apsaugoti silpnesniojo sugyventinio, o, esant nepilnamečių vaikų, ir jo interesus.

CK 3.230 straipsnis nustato partnerių tarpusavio turtinius santykius, įveddamas bendrai naudojamo turto sąvoką. Ši norma imperatyvia forma nustato, kad bendrai naudojamas partnerių turtas yra šioje normoje išvardytas turtas. Bendrai naudojamo turto teisinis statusas yra garantija abiem partneriams ir reiškia, kad saugomi abiejų partnerių turtiniai interesai. Ši apsauga pasireiškia tokiais svarbiausiais aspektais: (i) partneriai tokį turtą valdo, juo naudojasi ir disponuoja tarpusavio sutarimu; (ii) bendrai naudojamą turtą partneris gali perleisti ar suvaržyti tik rašytiniu kito partnerio sutikimu, o jeigu kuris nors iš partnerių nepagrįstai atsisako duoti tokį sutikimą, jį gali pakeisti teismo leidimas (taip siekiama išvengti piktnaudžiavimų ir ginti sąžiningą partnerį); (iii) jeigu bendrai naudojamas turtas buvo perleistas ar suvaržytas be kito partnerio sutikimo, pastarasis turi teisę per vieną metų ieškinio senatį, skaičiuojamą nuo tos dienos, kai jis sužinojo arba turėjo sužinoti apie jo teises pažeidžiantį sandorį, reikalauti sandorį pripažinti negaliojančiu, nebent kita ginčijamo sandorio šalis buvo sąžininga; (iv) kai bendrai naudojamas turtas buvo teisė naudotis gyvenamąja patalpa, pasibaigus partnerystei, ši teisė gali būti palikta tam partneriui, kuriam ta gyvenamoji patalpa reikalingesnė, o kitam – priteista kompensacija. Bendrai naudojamas turtas yra bendroji dalinė partnerių nuosavybė. Pagal CK partnerystės pabaigos atveju jie gali šį turtą pasidalyti sutartimi notarine tvarka (CK 3.231 str. 2 d.). Tokiai sutarčiai *mutatis mutandis* taikomos CK 3.101–3.108 straipsnių nuostatos, taip pat šiuo atveju pagal analogiją galima taikyti ir CK 3.51 straipsnį.

CK taip pat numatytas ir, nesant sugyventinio susitarimo, bendrai naudoto turto padalijimas teismo tvarka. Teismas, dalydamas turtą, nustato partnerių bendrai įgytą ir naudojamą turtą ir kiekvieno atskirą turtą. Nustatant partnerių bendrai įgytą ir naudojamą turtą, atimamos bendros jų skolos, turėtos pasibaigus bendram gyvenimui. Nuo lygių dalių principo teismas turi teisę nukrypti, jeigu, atsižvelgiant į partnerių nepilnamečių vaikų interesus, partnerių bendro gyvenimo trukmę, amžių, sveikatą, turtinę padėtį, asmeninį indėlį į bendro turto sukaukimą ir kitas svarbias aplinkybes, būtų teisinga ir protinga vienam partneriui priteisti didesnę turto dalį. Kitas partnerių bendrai įgytas turtas, kuriam

netaikomas CK 3.230 straipsnyje nustatytas režimas, padalijamas pagal bendrosios dalinės nuosavybės taisykles.

Apibendrinant teigtina, kad, jeigu Lietuvoje bus pasirinktas partnerystės pagal įstatymą modelis, partnerių turtinių santykių reguliavimas specialiomis normomis, numatytais CK 3.230-3.235 straipsniuose, yra pakankamas.

Įvertinus visus išsakytus argumentus ir pozicijas, galima pateikti bendrą išvadą, kad siūlytina Lietuvoje, išlaikant pirminį Civilinio kodekso rengėjų ketinimą, įtvirtinti partnerystės pagal įstatymą reguliavimo variantą. Dėl to siūlytina atsisakyti partnerystės registravimo fakto, kaip šių santykių atsiradimo juridinio fakto, o kartu ir partnerystės registracijos kaip civilinės būklės akto.

Pagarbiai,

Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Doc. dr. Vytautas Mizaras

Dr. Saulius Aviža